

Заверюха М. М.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри аграрного,
земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-3111-1921

ПРАВОВА ОХОРОНА ЛІСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

LEGAL PROTECTION OF FORESTS IN WAR

Ліс є надзвичайно важливою екосистемою, яка здійснює прямий вплив на інші екосистеми і нерозривно пов'язана з ними. Саме від належної правової охорони лісів залежить стабільність усієї галузі. Війна у державі вносить суттєві корективи до роботи лісової галузі. Практично з перших днів війни виникли величезні потреби у деревині для оборонного сектору – облаштування фортифікаційних споруд, оборонних укріплень, дров для опалення та приготування їжі, що зумовлює актуальність розгляду обраної теми. Метою статті є всебічний аналіз специфіки правової охорони лісів та лісових ресурсів в умовах воєнного часу.

В статті розглянуто основні заходи охорони лісів в умовах воєнного стану, які спрямовані на збереження лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу. Встановлено, що заходи щодо охорони лісів, пов'язані з воєнним станом, це окремий вид заходів, які безпосереднього мають надзвичайний характер і потребують особливої уваги працівників лісової галузі, адже та шкода, яка вже була завдана лісу, як екосистемі, є значною і потребує негайного реагування. Було розглянуто роль громадськості в охороні і захисту лісів та лісових ресурсів. Так, кожен громадянин, за допомогою смартфона, може передавати дані стосовно лісових пожеж чи незаконної вирубки з метою невідкладного реагування відповідними органами, що має важливе значення в умовах воєнного часу.

Визначено, що охорона лісів є одним із пріоритетних напрямів лісової галузі, адже в умовах воєнного стану гостро стоять питання необхідності використання деревини для оборонних цілей держави, промисловості та потреб суспільства. Окрім того, ліси виконують важливі екологічні функції і мають значний вплив на інші екосистеми, тому належна правова охорона і захист забезпечить стабільний стан навколишнього природного середовища і успішний розвиток економіки держави.

Ключові слова: ліс, лісові ресурси, лісове законодавство, правові форми використання лісових ресурсів, правова охорона лісів, воєнний стан.

The forest is an extremely important ecosystem that has a direct impact on other ecosystems and is linked to them. The stability of the whole industry depends on the proper legal protection of forests. The war in the country makes significant adjustments to the existence and functioning of the forest industry. Almost from the first days of the war there was a huge need for wood for the defense sector – the construction of fortifications, firewood for heating and cooking, which determines the relevance of the chosen topic. The aim of the article is a comprehensive analysis of the specifics of the legal protection of forests and forest resources in wartime.

The article considers the main measures of forest protection in martial law, which are aimed at protecting forests from fires, illegal logging, damage, weakening and other harmful effects. It is established that forest protection measures related to martial law are a separate type of measures that are directly of an emergency nature and require special attention of forest workers, because the damage that has already been done to forests as an ecosystem is significant and requires immediate response. The role of the public in the protection and conservation of forests and forest resources was considered. Every citizen can use a smartphone to transmit data about forest fires or illegal logging in order to respond immediately to the relevant authorities, which is important in wartime.

It is determined that forest protection is one of the priority areas of the forest industry, because in wartime the issues of the need to use wood for defense purposes of the state, industry and society are acute. In addition, forests are important part of realizing ecological functions and have a significant impact on other ecosystems, so proper legal protection will ensure a stable state of the environment and the successful development of the state's economy.

Key words: forest, forest resources, forest legislation, legal forms of the use of the forestry resources, legal protection of forests, martial law.

Постановка проблеми. Серед природних багатств нашої держави лісам належить особливе місце. Ліс – невід'ємна складова навколишнього природного середовища і є найпотужнішим рослинним угрупованням за різноманітністю будови та

рівнем впливу на природне довкілля. Ліс є надзвичайно важливою екосистемою, яка здійснює прямий вплив на інші екосистеми і нерозривно пов'язана з ними. Саме від належної правової охорони лісів залежить стабільність усієї галузі. Війна у державі

вносить суттєві корективи до роботи лісової галузі. Практично з перших днів війни виникли величезні потреби у деревині для оборонного сектору – облаштування фортифікаційних споруд, оборонних укріплень, дров для опалення та приготування їжі, що зумовлює актуальність розгляду обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних питань щодо охорони лісів та лісових ресурсів присвячена значна увага науковців. Зокрема, вказані питання розглядалися в працях: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, А. П. Гетьмана, О. В. Гулак, І. І. Каракаша, М. В. Краснової, П. Ф. Кулинич, Н. Р. Малишевої, А. М. Мірошніченко, В. В. Носіка, В. Д. Сидор, О. В. Степської, Т. Є. Харитонові, О. П. Чопик, М. В. Шульги та ін. Але, на сьогодні, змістовних досліджень стосовно правових заходів охорони лісів в умовах воєнного часу не проводилось.

Саме тому **метою** даної статті є всебічний аналіз специфіки правової охорони лісів та лісових ресурсів в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. Правові норми, що стосуються охорони лісів, фіксують межі активної поведінки людей щодо забезпечення цілей охорони лісів, встановлюють права і обов'язки суб'єктів лісоохоронних правовідносин, вносять узгодженість, організованість і порядок у систему охорони лісів і використання лісових ресурсів. Правова охорона лісів здійснюється при застосуванні всіх правових норм, що пов'язані з охороною і використанням лісових ресурсів.

Усі норми у сфері охорони лісів можна поділити в залежності від змісту на: норми-принципи, норми-пріоритети та норми-правила. При здійсненні правової охорони лісів в основному повинні використовуватися норми-пріоритети правової охорони лісів України [1, с. 449].

За узагальненим визначенням, охорона лісів – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання лісових ресурсів, збереження лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, захист від шкідників і хвороб, які здійснюються компетентними органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськістю, лісокористувачами і власниками лісів відповідно до лісового та земельного законодавства.

Основними заходами охорони лісів є: збереження та раціональне використання лісів; дотримання нормативів гранично допустимих рівнів екологічного навантаження на ліси; формування екологічної мережі та розвиток природно-заповідного фонду; визначення порядку використання лісів та земель лісогосподарського призначення в залежності від категорії, до якої відноситься ліс, та функцій, які виконує; покращення діяльності по лісорозведенню та лісовідновленню; проведення організацій-

но-просвітницьких заходів щодо збереження лісів та земель лісогосподарського призначення; удосконалення екологічної освіти та виховання [2, с. 143].

В даній статті розглянемо основні із них. Так, державна політика України свідчить про розуміння необхідності здійснення невідкладних заходів для охорони лісів з метою збереження їх біологічних, захисних, естетичних та інших властивостей. Чинне законодавство нині налічує чимало нормативних актів програмного змісту і не тільки, які регулюють порядок охорони лісів України. Зокрема, це Лісовий кодекс України [3], постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [4], наказ Державного комітету лісового господарства України від 27 грудня 2004 р. № 278 «Про затвердження Правил пожежної безпеки в лісах України» [5], розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777-р «Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року» [6], указ Президента України від 7 червня 2021 р. № 228/2021 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів» [7].

В главі 16 Лісового кодексу України зазначається, що організація охорони і захисту лісів передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, захист від шкідників і хвороб.

Окремо слід звернути увагу на те, що 73% лісів належать до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України, інші ліси підпадають під управління територіальних громад, громадян та юридичних осіб. І постає питання про ефективність такого управління та охорони?

Законодавством вже врегульовано це питання, так відповідно до Розділу IV розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777-р «Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року» [6] Державне агентство лісових ресурсів України проводить координацію та моніторинг здійснення лісогосподарських заходів в лісах державної власності та забезпечує координацію лісогосподарських заходів постійних лісокористувачів та власників лісів усіх форм власності відповідно до закону, здійснює координацію та моніторинг дотримання лісогосподарських заходів у лісах комунальної власності та надає юридичну, освітню, консультативну підтримку комунальним лісокористувачам.

Окрім того, передбачається, що ліси комунальної власності, площа та стан деревостанів яких є недостатніми для забезпечення ефективного ведення лісового господарства повинні бути переданими, за наявності згоди, відповідного органу місцевого самоврядування у державну власність.

Щодо приватної власності на ліси, то передбачається заборона передачі лісів до приватної власності із державної та комунальної, а нові ліси можуть з'являтися тільки після надання статусу земель лісового фонду існуючим самосійним лісам та шляхом лісорозведення.

В умовах воєнного часу це є надзвичайно актуально, адже перед лісовою галуззю гостро стали питання охорони лісів від пожеж, незаконної вирубки, шкідників, а також питання охорони лісів, які тимчасово були окуповані, зокрема ліквідація розтяжок, розмінування лісових масивів, автодоріг. На нашу думку, заходи охорони лісів, пов'язані з воєнним станом, це окремий вид заходів, які безпосереднього мають надзвичайний характер і потребують особливої уваги працівників лісової галузі, адже та шкода, яка вже була завдана лісу, як екосистемі, є значною і потребує негайного реагування.

Так, за даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, за три місяці війни 254 зафіксованих випадків екоциду, 1500 фактів знищення екосистем, 13,2 млрд грн шкоди завданої лісництвом, у 45 разів зросла площа лісових пожеж (у порівнянні з 2021 роком). Внаслідок лісових пожеж було здійснено 180 754 529 т викидів в атмосферу, вони охопили територію 250 477 га, та завдано збитків (знову ж таки приблизно) на 693 509 млн грн. [8].

Одним із найбільш поширених факторів негативного впливу на лісову екосистему є діяльність людини, яка, зокрема, полягає у використанні лісових ресурсів в економічних цілях шляхом здійснення рубок без відповідного на це дозволу. В умовах воєнного стану в засобах масової інформації все частіше почала з'являтися повідомлення про незаконну порубку лісу [9].

В квітні місяці 2022 року на офіційному сайті Державного агентства лісових ресурсів України був оприлюднений проект постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі питання проведення рубок в лісах України та інвентаризації лісів в умовах воєнного стану». Даним проектом пропонується внести зміни до ряду нормативно-правових актів з метою врегулювання проведення всіма лісокористувачами і власниками лісів рубок в лісах України. Зокрема пропонується внести зміни до таких нормативно-правових актів: постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 724 «Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів», постанови Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 761 «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів», постанови Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 392 «Про затвердження Порядку проведення національної інвентаризації лісів та внесення зміни у додаток до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» та інших. Головною новелою, яка передбачається в проекті, є можливість заготівлі деревини

під час рубок формування і оздоровлення лісів та інших заходів, не пов'язаних з веденням лісового господарства (рубка небезпечних дерев, розчищення просік вздовж ліній зв'язку, електромереж, інших інженерних споруд, розчищення лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів, відвалів, смуг вздовж кордону тощо), можливість проведення суцільних санітарних рубок у Карпатському регіоні. Окрім того передбачається можливість проведення рубок, пов'язаних з необхідністю оборони держави та її безпеки, зокрема під час проведення рубок головного користування додатково в межах не використаного за попередні роки обсягу діючої розрахункової лісосіки (з урахуванням обсягів деревини, на які надано у встановленому порядку відстрочення) без врахування поділу на господарські секції та категорії лісів (лише на період дії воєнного стану) [10]. Так, в період воєнного стану є велика необхідність у деревині, проте, на наш погляд, не всі запропоновані зміни є виправданими, зокрема це стосується суцільних санітарних рубок у Карпатському регіоні.

Важливе значення наразі має участь громадськості в охороні лісів, так, зокрема, кожен громадянин за допомогою смартфона може передавати дані стосовно лісових пожеж чи незаконної вирубки. В попередніх працях автора вже розглядалися питання стосовно діджиталізації в лісовій галузі [11, с. 58], а саме запуск телеграм-бота, як сучасного засобу зв'язку між Державним агентством лісових ресурсів та громадськістю та за допомогою застосунок ЕкоЗагроза, який розроблено Міністерством захисту довкілля і природних ресурсів України за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та партнерів. На офіційному сайті Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України розміщена інформація щодо поінформованості громадян відносно екозагроз. Так, абсолютну більшість українців турбують наслідки війни для довкілля, але лише 59% українців вважають себе обізнаними щодо воєнних загроз для довкілля та здоров'я населення. На думку українців, ключовими наслідками для довкілля від війни є: 56% – радіаційне забруднення через обстріл атомних електростанцій; 39% – мінування сільськогосподарських земель та лісових насаджень; 36% – поширення небезпечних речовин через обстріли нафтобаз; 27% – забруднення водойм [12].

Висновки. На основі вищевикладеного, можна зробити висновки що охорона лісів є одним із пріоритетних напрямів лісової галузі, адже в умовах воєнного часу гостро стоять питання необхідності використання деревини для оборонних цілей держави, промисловості та потреб суспільства. Окрім того, ліси виконують важливі екологічні функції і мають значний вплив на інші екосистеми, тому належна правова охорона і захист забезпечить стабільний стан навколишнього природного середовища і успішний розвиток економіки держави.

Список використаних джерел:

1. Мендик Л.В. Поняття та особливості правової охорони лісів. *Держава і право: Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць*. 2009. Вип. 44. С. 449–455.
2. Заверюха М. М. Правове регулювання використання та охорони лісів в Україні : монографія. Одеса : Юридична література, 2018. 228 с.
3. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. в редакції від 8 лютого 2006 р. № 3852-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст.170.
4. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 38. Ст. 248.
5. Про затвердження Правил пожежної безпеки в лісах України : наказ Державного комітету лісового господарства України від 27 грудня 2004 р. № 278. *Офіційний вісник України*. 2005. № 13. Ст. 680.
6. Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777-р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 4. Ст. 256.
7. Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів : указ Президента України від 7 червня 2021 р. № 228/2021. *Урядовий кур'єр*. № 109.
8. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 19-25 травня 2022 року : веб-сайт. URL : <https://mepr.gov.ua/news/39238.html>. (дата звернення: 17.06.2022)
9. Лісова охорона затримала автомобіль з деревиною без документів : веб-сайт. URL : https://zt-lis.gov.ua/no_cache/pres-sluzhba/novina/article/lisova-okhorona-zatrimala-avtomobil-z-derevinoju-bez-dokumentiv.html (дата звернення: 17.06.2022)
10. Повідомлення про оприлюднення проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі питання проведення рубок в лісах України та інвентаризації лісів в умовах воєнного стану» : веб-сайт. URL : <https://forest.gov.ua/regulyatorna-diyalnist/proekti-regulyatornih-aktiv/21042022-povidomlennya-pro-oprilyudnennya-proyektu-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-deyaki-pitannya-provedennya-rubok-v-lisah-ukrayini-ta-inventarizaciyi-lisiv-v-umovah-voynenogo-stanu> (дата звернення: 17.06.2022)
11. Заверюха М. М. Діджиталізація в лісовій галузі. *Нариси науково-практичної конференції присвяченої проблематиці захисту прав людини (охорона довкілля): збірник тез доповідей*. Київ : ГО «УКРО», 2021. С. 57–58.
12. Переважна більшість українців вважають себе поінформованими про загрози для довкілля через війну : веб-сайт. URL : <https://mepr.gov.ua/news/39273.html>. (дата звернення: 17.06.2022)